

**ВІДГУК**  
**офіційного опонента**  
**кандидата педагогічних наук**  
**Борисенко Катерини Борисівни**  
**на дисертацію Чалої Ольги Василівни «Формування краєзнавчої**  
**компетентності майбутніх географів у процесі фахової підготовки»,**  
**подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук**  
**(спеціальність 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти)**

Порушена проблема опонованого дисертаційного дослідження є надзвичайно актуальною, що пов'язано зі змінами в різних і сферах й, у свою чергу, вимагають підготовки компетентного фахівця, який має не лише ґрунтовні знання в тій чи тій галузі, але й має глибоке відчуття патріотизму, готовий боронити цілісність і незалежність України. Це важливе завдання реалізується у процесі підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти, особливого значення воно набуває під час підготовки майбутніх географів, які не лише повинні самі знати й цінувати національну спадщину нашої країни, визначати її місце на світовій мапі, а й транслювати національно-патріотичну свідомість, любов і ціннісне ставлення до малої Батьківщини сучасним і майбутнім поколінням. Така позиція закріплена в Національній державній програмі «Освіта» («Україна ХХІ ст.»), низці нормативних документів, як-от: законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національною стратегією розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження національної рамки кваліфікацій» (2011), де пріоритетними напрямками визнано особистісну орієнтацію освіти, компетентнісний підхід, розвиток системи неперервної освіти й освіти впродовж життя та створення умов для формування самостійного наукового пізнання, самоосвіти й самореалізації особистості. У цих документах основною якістю особистості є здатність до самостійного, швидкого, якісного та безперервного вдосконалення загальнолюдських якостей, професійних компетентностей, зокрема й краєзнавчої.

Зважаючи на вище зазначене, дисертаційна роботи Чалої Ольги Василівни є цілісним дослідженням у вітчизняній педагогічній науці, яке на всіх рівнях – науково-теоретичному, практичному та методичному, – розкриває проблему формування краєзнавчої компетентності майбутніх географів у процесі фахової підготовки.

Дисертанткою чітко визначено об'єкт, предмет, сформульовано мету, гіпотезу й відповідно завдання дослідження, обґрунтовано застосування методів пошукової роботи. Відзначимо, що всі компоненти наукового апарату повністю корелюють між собою.

Логіка наукового пошуку Чалої О. В. є чітко підпорядкованою поставленій меті, передбачає доцільну й оптимальну сукупність теоретичних, емпіричних, і статистичних методів, кожний з яких є адекватним специфіці обраної проблеми.

На наш погляд, структура дисертації та її результати дозволяють стверджувати, що дисертантка реалізувала всі окреслені завдання, розкрила тему в чіткій послідовності. Нам імпонує логіка презентації на сторінках дисертації, яка складається із двох розділів і дає багаторакурсне бачення розвитку досліджуваної проблеми.

Більш докладно зупинимось на конкретних результатах дослідження Ольги Василівни Чалої.

Авторкою переконливо обґрунтовується сутність феномену «краєзнавча компетентність», яке розглядається у тісному взаємозв'язку двох складових: «краєзнавство» й «компетентність»: У тексті дисертації докладно представлено витоки сучасного краєзнавства з глибоким зануренням у філософські учення стародавніх мислителів, присвячених опису Землі, сучасні погляди педагогів, географів тощо; а саме поняття розглядається як комплекс наукових дисциплін, метод для наочного студіювання природничих і економічних наук, дидактичний принцип, дидактичну категорію, метод дослідження краю, специфічну галузь знань, громадський рух тощо. Таке розмаїття, свідчить про надзвичайну багатофункційність та важливість краєзнавства, його визначальну роль у багатьох сферах людської діяльності.

Не менш докладно в роботі розглянуто й поняття «компетентність», його психолого-педагогічні засади на підставі аналізу наукової літератури.

Вагомим здобутком авторки вважаємо докладне розкриття структури й сутності краєзнавчої компетентності й визначення та характеристику її компонентів: мотиваційно-потребнісного, емоційно-вольового, когнітивного, діяльнісно-комунікативного. Крім того, абсолютно слушно зроблено уточнення дефініції «краєзнавча компетентність» і розглядається як *інтегральна характеристика особистості, що має міждисциплінарний характер і є результатом набуття географічних та краєзнавчих знань, умінь і навичок та проявляється в готовності до продуктивної пізнавально-краєзнавчої діяльності, умінні застосовувати індивідуальний практично-краєзнавчий та педагогічний досвід вивчення особливостей рідного краю, де ключову роль відіграють пізнавальні дії краєзнавчо-дослідницького характеру.*

Цікавою науковою ідеєю вважаємо представлення дисертанткою реалізації визначених педагогічних умов через різні види краєзнавчої діяльності: розвиток позитивної мотивації, яка стимулює активну краєзнавчу діяльність шляхом формування в майбутніх фахівців свідомого ставлення до оволодіння краєзнавчих знань, прагнення до самоосвіти в процесі дослідницько-краєзнавчої діяльності, усвідомлення цінності краєзнавчої роботи; залучення майбутніх географів до різних видів краєзнавчої роботи, що спрямована на набуття студентами-географами досвіду освітньо-пізнавальної, краєзнавчо-пошукової, практико-перетворювальної, ціннісно-збережувальної діяльності творчого характеру; змістовно-методичному забезпеченню процесу формування краєзнавчої компетентності майбутніх географів завдяки контекстному включенню в її зміст спеціально розроблених інформаційно-розвивальних блоків знань і вмінь та відповідного спецкурсу.

Цінним є представлений дослідницею в роботі методичний матеріал, спрямований на збагачення змісту фахових дисциплін («Економічна та соціальна географія України», «Геологія», «Ландшафтознавство та географія ґрунтів», «Фізична географія України», «Регіональна, соціальна і економічна географія світу», «Основи теорії суспільної географії») інформацією про краєзнавство,

його основні положення й суміжні поняття, принципи, шляхи, форми та методи краєзнавчої роботи, що забезпечувало підвищення мотивації до вивчення фахових дисциплін і краєзнавства в їхньому контексті, активізувало пізнавальну краєзнавчу діяльність.

На окрему позитивну оцінку заслуговує розробка змісту й методичного забезпечення курсу «Краєзнавство та методика його викладання».

До переваг роботи О. В. Чалої можна віднести її безсумнівне практичне значення, яке полягає в тому, що авторкою розроблено цікавий комплекс завдань для самостійної аудиторної та позааудиторної роботи, що вимагає від майбутніх географів володінням краєзнавчих знань, умінь та навичок, а також пошуковою краєзнавчою діяльністю: укладання краєзнавчого портфоліо, мультимедійної бібліотеки, розробки краєзнавчих стежок, уроків для школярів різного віку тощо. Приклади реальної краєзнавчої роботи на прикладі краєзнавчого музею ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». Ці матеріали представлено у додатках, які мають самостійну вагомість.

Досить об'ємною й цілком логічною видається емпірична частина дослідження. Імпонує детально розроблений і вдало проведений педагогічний експеримент, зокрема формувальний етап, у межах якого логічно простежується зв'язок теоретичних ідей зі способами їх практичної реалізації. Представлені результати свідчать, що в наслідок запровадження визначених педагогічних умов в експериментальній групі суттєво знизились показники з низьким рівнем сформованості краєзнавчої компетентності й суттєво підвищились показники середнього й високого рівнів.

Загальні висновки логічно впливають зі змісту роботи й концентровано відображають основні результати дослідження відповідно до його завдань.

Зміст автореферату відповідає змісту дисертації.

Роботу відрізняє висока культура науково-теоретичного мислення автора, грамотність у побудові й викладі наукового матеріалу.

Вищезазначене дозволяє стверджувати, що представлена дисертаційна роботи є самостійним, завершеним науковим дослідженням, результати якого мають важливе теоретико-методологічне і практичне значення.

Вельми позитивно оцінюючи перебіг та результати дослідження Чалої Ольги Василівни, зазначимо, що воно не уникло й певних недоліків, і дозволимо висловити деякі побажання і в певній мірі дискусійні зауваження й судження:

1. Виникає певна дискусійна позиція щодо змісту: на нашу думку, варто було б розмістити підрозділ 1.3. «Діагностика рівнів сформованості краєзнавчої компетентності майбутніх географів» у другому розділі дисертації, а підрозділ 2.1. «Теоретичне обґрунтування педагогічних умов формування краєзнавчої компетентності майбутніх географів» представити в першому розділі, що дозволило краще сформувати уявлення про зміст і місце теоретичної та експериментальної частини дисертації.

2. Дисертанткою презентовано модель процесу формування краєзнавчої компетентності майбутніх географів у процесі фахової підготовки. Водночас, на наш погляд, схематичне представлення моделі (с. 150) потребує більш досконалого рішення, зокрема бажано було б представити й суб'єкт-суб'єктний компонент, про складові якого згадується в дисертації (с. 118, 119, 120).

3. Не зважаючи на розробку змісту й методичного забезпечення курсу «Краєзнавство та методика його викладання», доцільно було б більш докладно розкрити його змістовну складову в дисертації, а не обмежуватись лише представленням окремих завдань та робочою програмою

4. Репрезентація експериментального дослідження могла б бути представлена більш докладно в додатках. Зокрема, крім таблиці «Діагностичні методики визначення сформованості краєзнавчої компетентності майбутніх географів у процесі фахової підготовки», яка не висвітлює повністю здійснені автором діагностики (лише виставлений плюс у колонці з назвою), доречною була б докладна презентація змісту опитувань та анкетувань майбутніх географів. Адже, на с. 90-91 дисертації вказано, що автором було здійснено «Спостереження, метою якого було цілеспрямоване й систематичне сприйняття дій і поведінки майбутніх географів, опитування (анкетування), у процесі якого було виявлено погляди студентів щодо краєзнавчої компетентності, бесіда, яка дозволила виявити рівень знань, умінь і навичок, здібностей та інших якостей



особистості» й названо по декілька методик. На нашу думку, мав би бути опис анкет, тестів, питань бесід тощо за допомогою яких здійснено експериментальне дослідження або хоча б посилання на роботи інших авторів, де їх можна переглянути.

Проте зроблені зауваження суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку опонентом цього дослідження. Його здійснила методологічно й теоретично компетентна особистість, яка не є байдужою до розбудова національної вищої освіти, є національно свідомою і відповідальною за свої дія та готовою до самовдосконалення.

Зазначено, що зміст дисертаційної роботи є цілком адекватним змісту автореферату. Отримані дослідницею результати повно відбито в 9 одноосібних публікаціях, з яких 5 статей опубліковано у наукових фахових виданнях України, а 1 – у зарубіжному виданні. Вони апробовані на шести науково-практичних конференціях різного рангу.

Таким чином, дисертація «Формування красзнавчої компетентності майбутніх географів у процесі фахової підготовки» відповідає пп. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно постанов Кабінету Міністрів України за № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р., № 567 від 27.07.2016 р., №943 від 20.11.2019 р. та № 607 від 15.07.2020 р.), що дає підстави для присудження Чалій Ользі Василівні наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри фізичної географії

та картографії Харківського національного

університету імені В. Н. Каразіна

К. Б. Борисенко

